
IKKINCHI TIL O'RGANUVCHILARGA YOZISHNI O'RGATISH STRATEGIYALARI

Karimova Nodira Baxtiyor qizi

Andijon davlat chet tillari instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ikkinchi tilni o'rganuvchilarga yozishni o'rgatishda qo'llaniladigan benchmarking, aqliy hujum, modellashtirish, makro va mikro usullar haqida tushuncha berilgan. Shuningdek, maqolada chet tilini o'rganuvchilarga qo'yiladigan talablar ham yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: ikkinchi til, yozish, aqliy hujum, benchmarking- taqqoslash, modellashtirish, makro va mikro strategiyalar.

Annotation: This article providing an overview of benchmarking, brainstorming, modeling, macro and micro methods used in teaching writing to second language learners. The article also highlights the requirements for foreign language learners.

Key words: second language, writing, brainstorming, benchmarking, modeling, macro and micro strategies.

Talabalar o'rtasida ikkinchi til ko'nikmalarini rivojlantirish har doim qiziqarli vazifa bo'lib kelgan. Yozish jarayoni shuni ko'rsatadiki, talabalar haqiqatdan ikkinchi tilda izchillik, imlo qoidalariga rioya qilgan holda va mos grammatik tuzilma bilan yozishga o'rgatiladi. Ikkinchi tilda so'zlashuvchilar tomonidan amalaga oshirilgan murakkab jarayonlar sinfda tilni o'rganishga bo'lgan strategiyalarni oshiradi. Bu strategiyalar tabiatan har xil bo'lishi mumkin, ular orasida kognitiv va metakognitiv ta'lim strategiyalari mavjud. Ikkinchi tilni o'rganish sinflarida o'quvchilarning motivatsiyasi ularga samarali yozishni o'z ichiga olgan bosqichlarni tushuntirish orqali kuchaytiriladi. Yozuv faoliyati o'quvchilarning ehtiyojlari va qiziqishlariga mos ravishda yo'naltirilishi kerak. Bundan tashqari, bu faoliyat imkon qadar real hayot bilan bog'lanishi kerak.

O'quvchilarning yozuv mashqlarida qatnashishini rag'batlantirish, yozish ko'nikmalarini takomillashtirish va kengaytirish uchun samarali yondashuv zarur. O'qituvchilar ishlab chiqilishi kerak bo'lgan ko'nikmalar va maqsadli sohalarda o'rganishni osonlashtiradigan omillar haqida aniq bilishi kerak. Ikkinchi tilda yozishni o'rganish sohasi so'nggi yigirma yilda yaxshi shakllandi. Tilni o'rganuvchi o'quvchilarga yozishni samarali o'rgatish uchun o'qituvchi o'rganishni osonlashtiradigan aniq sohani tanlashi kerak. Bundan tashqari, til o'qituvchilari aniq malaka sohaslarini aniqlagandan so'ng, talabalarning maksimal ishtirokini

ta'minlaydigan mavzuga ko'proq e'tibor qaratishlari kerak. Ushbu maqsadlarning pragmatik kombinatsiyasi o'quvchilar o'rtasida yaxshiroq tushunish va samarali o'rganishga yordam beradi.

O'qituvchilar o'z o'quvchilarining yaxshi yozish ko'nikmalarini o'rganish faoliyatida ishtirok etishga qiziqishlariga ishonch hosil qilgandan so'ng, ular asosan uzoq muddatli ijobiy ta'lim tajribasini rivojlantirish uchun talabalarni jalb qilishga e'tibor berishadi. Kontekstni tushungan sezgir pedagoglar sinflarda taqdim etilgan matnlarni baholashni, talabalar o'rtasida yozish usullarini va jamoalar orasida matndan sezilarli foydalanishni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Ikkinchi tilda yozishni o'rgatuvchi o'qituvchilar matnlarni tushunishni rivojlantirish orqali keng ko'lamli tadqiqotchilarga aylanishadi. Tadqiqot jarayoni sinflarda yangi bilim va ko'nikmalarni qo'llash orqali o'quvchilarning fikrlash doirasi rivojlanib boradi.

Ikkinchi tilda yozishni qiyinlashtirilgan omillarga asosan birinchi tildagi savodxonlik, maqsadli tilni bilish va matnga ritorik yondashuvdagi farq kiradi. To'g'ri yo'l –yo'riq berish orqali talabalarni til sohalarida malakasini oshirish mumkin. Ikkinchi tilni o'rganuvchilarga yozishni o'rgatish ikkita keng jihat ostida tushuntirilishi mumkin. Talabalar dastlabki tilda tashqariga chiqishlari va biror narsa yozish, o'quvchilar bilan muloqot qilish uchun o'rganilayotgan tildan foydalanishlari kerak. Til bilish so'z va iboralarni berilgan topshiriqda to'g'ri qo'llash bilan bog'langan. Til bilish darajasi ikkinchi tilni o'rganayotgan o'quvchilarning til ko'nikmalari orqali ifodalanadi. O'qituvchilar yozishni osonlashtiradigan eng samarali usulni tanlashlari kerak. Birinchidan, o'qituvchilar tilni o'rganuvchilarga yozishni o'rgatishning to'g'ri vositalarini tanlashlari kerak, bu esa talabalarni tilni o'rganishga qiziqishini orttiradi va ularni tushkunlikka tushirmaydi.

Yozish malakasi tilni o'rganuvchilarga nisbatan yozma malakaga katta ta'sir ko'rsatadigan barcha til ko'nikmalarini umumiy bilish bilan bog'liq. Yozish qobiliyatlarini o'rganish kognitiv, ijtimoiy- madaniy va lingvistik kompetensiyalarni egallashni talab qiladi. Tadqiqotchilar tomonidan yozishni o'rgatish va baholashda yangi yondashuvlarni joriy etishga katta qiziqish bildirilmoqda. O'qituvchi aniq bir maqsadni aniqlagandan so'ng, talabalarning qiziqishini farqlash orqali talabalarni diqqatini jalb qilishni ko'rib chiqishni boshlashi mumkin. Ikkinchi tilda yozishni o'rganishning uchta muhim jihati quyidagilarni o'z ichiga oladi :

- Yozish paytida odamlar tomonidan ishlatiladigan jarayonlarni yaratish
- Xalq tomonidan yaratilgan matnlarning xususiyati
- Xalq tomonidan yozilgan ijtimoiy- madaniy matnlar.

Jadval 1. Ikkinchi tilda yozishni o'rganish:

1-jadval

	Makro	Mikro
Yozish	Sintaksis, morfologiya va leksika	Matn tuzilishi va uyushiq belgilari
Matn	So'zlarni asosiy ma'no va til birliklariga qarab qidirish	Rejalashtirish va qayta ko'rib chiqish
Kontekst	Kontekstda mustaqil o'z fikrini rivojlantirish	Nutqda ishtirok etish

Ikkinchi tilni o'rganuvchilarga qo'yiladigan talablar.

Tilni o'rganuvchilarda o'qitish va o'rganishning ahamiyatini ikkinchi tilni o'rganish bilan bog'liq turli omillarga qaratilgan nazariy yo'nalishlar asosida ta'kidlash kerak. O'quvchilar tomonidan yaratilgan matnlarning xususiyatlari matnga yo'naltirilgan tadqiqotlar tomonidan kuzatilgan yozish qobiliyatlarini rivojlantirishni tashkil qiladi. Ushbu yo'nalish asosida o'quvchilar o'rganayotgan tilning morfologiyasi bilan birga sintaksis, orfografiya, leksika, nutq va ritorik konvensiyalarini o'rganishi kerak. Til o'rganuvchilar tegishli meta - diskurs xususiyatlari, lug'at va sintaksis tuzilmalariga ega uzun matnlarni yaratish uchun ikkinchi tilni o'rganish malakalariga erishish kompetensiyalarini bilishlari kerak. Oksford va Krookall (1989) ikkinchi darajali o'qituvchilarga yozishni o'rgatishning samarali yondashuvlarini ahamiyatini muhokama qilgan ekan, " Ta'lim strategiyalari o'quvchi tomonidan ma'lumotni olish , saqlash va qayta tiklashga yordam beradigan qadamdir. Strategiyalar - o'rganish usullari, hatti- harakatlari deb ataladi; yoki muommoni hal qilishni o'rganish ko'nikmalaridir . Ularni qanday nomlanishidan qat'iy nazar, strategiyalar o'rganishni yanada samaraliroq qilishi mumkin". (405-bet).

Tilni o'rganuvchilarning yozish ko'nikmalari va ikkinchi tilni bilish darajasini oshirish nuqtayi nazaridan tekshiriladi va baholanadi. Shuning uchun ham ikkinchi tilni o'rganuvchilarda makro va mikro strategiyalarni o'zlashtirish kuzatiladi.

- makro strategiya loyihani ishlab chiqish, rejalashtirish va qayta ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi;

-mikro strategiyalar esa so'zlarni va sintaksisni avtomatik qidirish uchun javobgardir. Shu nuqtai nazardan ikkinchi tilni o'rganuvchilar murakkab aqliy tasavvurlar va ritorik maqsadlarni boshqarish uchun yetarlicha qobiliyatga ega bo'lishlari kerak. Ushbu o'quvchilar matnlarni shakllantirish uchun muayyan muommalarni hal qilish tartib – qoidalaridan foydalanishga o'rgatiladi.

Ijtimoiylashuv jarayoni orqali ikkinchi tilni o'rganuvchilari bilimlar, qadiriylar, janrlar va umidlarni o'rganadilar.

Benchmarking (Taqqoslash) jarayoni.

Benchmarking jarayoni bu- ikkinchi tilni o'qitish, o'qitishni murakkabligi va muommalarni hal qiluvchi trans- qiyoslovchi jarayondir. U o'quvchilar uchun kodlangan va konseptuallashtirilgan o'quv rejasini ishlab chiqadi. Benchmarking texnikasini yaxshi tushunish uchun Sifat standartlari (QSs) va Sifat xususiyatlari (QCs) sifatida tartibga solingan. Benchmarkingning doimiy qiyosiy tahlili jarayoni takroriy tahlillar orqali qaror qabul qilish jarayoni haqida asos yaratadi. Ushbu jarayon doimiy ravishda adabiyot ishlarida mavjud bo'lgan amaliyotlarni to'playdi, kodlaydi va qayta tahrir qiladi. Benchmarkingning identifikatsiya jarayoni sifat standartlarini va sifat xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi.

Jarayonni modellashtirish.

Ikkinchi tilni o'rganuvchilarni modellashtirish jarayoni 3 bosqichda o'zlashtiriladi:

- 1- bosqich. O'qituvchilar yozma topshiriqni o'quvchilarga ko'ratish uchun ovoz chiqarib o'ylash orqali javob berishadi va namunalarni ko'chirishadi.
- 2- bosqich. Yozish qonun- qoidalari va jarayonlari bilan bog'liq aloqalarni tuzishda o'qituvchilar talabalardan o'z fikrlarini bildirishni so'raydilar.
- 3- bosqich. O'qituvchilar o'quvchilarning yozish qoidalari bo'yicha xabardorligini oshiradilar va ularga ushbu qoidalarni qo'llashning namunaviy tartiblarini o'rgatadilar.

Etnografiya.

Odamlarning ish joyidagi yoki sinfdagi faoliyatning batafsil talqini va tavsifi etnografiya orqali aniqlanadi. Oxir oqibat, ushbu o'zaro ta'sirlarning natijalari baholanadi. U ma'lum bir shaxslar guruhining o'ziga xosligi haqida batafsil tushuntirish beradi. Etnografiya jarayoni umumlashtirishning yuqligi tanqid qilinganda batafsil tushuntirishni osonlashtiradi. Matnshunoslik an'anaviy entografik usullar bilan birgalikda matn tahliliga urg'u beradigan yozishni o'rganish sifatida ta'riflanadi.

Matnni modellashtirish.

O'rganilayotgan ikkinchi til matnlari amaliyoti bo'yicha aniq ko'rsatmalar berishning ahamiyati matnga yo'naltirilgan ijtimoiy- madaniy yo'nalishlar orqali ta'kidlanadi. Ular ikkinchi o'rganishda ko'proq kontekstlarni, funksiyalarni va qoida – mashqlarni yozishni yoqlashadi.

Aqliy hujum.

Asosan, miya hujumi texnikasi yorqin fikrlash tushunchasidan foydalaniladi. Bundan tashqari, ushbu uslub asosiy tushunchalar va g'oyalarni aniqlash, kitoblarni o'qish, kompozitsiyalarni saralash va rejalashtirish, mavzuni kengaytirish uchun keng

qo'llaniladi. Bunda o'quvchilar ikki guruhga bo'linib ularga mavzu beriladi va ular o'z fikrlarini yozib borishadi. O'yin yakunida esa talabalarning fikrlari umumlashtiriladi.

Yuqoridagilardan shunday xulosa kelib chiqadiki, biron bir chet tilida yozishni o'rganayotganimizda avvalo, shu tilni qanday qilib, qanday usul bilan osonroq o'zlashtirishimiz mumkin ekanligiga katta e'tibor berishimiz zarur. Bunday usullar va strategiyalar til o'rganishda hammaga yordam beradi. Zero, til ko'p bilgan insonning dunyoqarashi, fikrlashi boshqa insonlarga nisbatan yuqori bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alhabri, S.H. (2017). Principled Eclecticism: Approach and Application in Teaching Writing to ESL/EFL Students. *English Language Teaching*. 10(2), 33-39.
2. Archibald, A. (2001). Targeting L2 Writing Proficiencies: instruction and areas of change in student's writing overtime. *International Journal of English Studies*. 1(1), 153-174.
3. Cohen, A. D. (2014). *Strategies in learning and using a second language*. London. Routledge.
4. Cumming, A. (2001). Learning to write in a second language: Two decades of research. *International journal of English studies*, 1(2), 1-23.
5. Hyland, K. (2002). *Teaching and researching writing*. New York: Longman. DOI:101007
6. Unin, N. (2016). Brainstorming as a way to approach student –centered learning in the ESL classroom. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 224, 605-612. DOI: 10.1016.